

Идва ли краят на Европейския социален модел?

ас. Мария Радева

Is European Social Model comes to an end?: The aim of European Social Model is to create a more equal society: ending poverty and poverty wages, guaranteeing fundamental human rights, essential services and an income that enables every individual to live in dignity. In terms of financial crises and globalization, Europe can no longer afford the 'luxury' of strong welfare measures.

Key words: European Social Model, Social Europe, globalization

ПОЛИТИЧЕСКИ МИР, ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ И СОЦИАЛНО БЛАГОПОЛУЧИЕ

След края на Втората световна война, европейските лидери търсят решение за преодоляване на конфликтите между отделните държави, които бележат историята на Европейския континент. Историческите корени на Европейския съюз⁷⁹ [3] се свързват с желанието на европейските народи да не допуснат ужасите на войната да завладеят отново континента. Невъзстановената от военните действия Европа, е разделена на Източна и Западна, с което се поставя началото на нов политически конфликт - започва 40-годишната Студена война.

През 1949 западноевропейските народи създават Съвета на Европа, което е първата стъпка към сътрудничеството между тях. През 1951 Германия, Франция, Италия, Холандия, Белгия и Люксембург подписват договор за общо управление на тежката си промишленост - въглища и стомана. Започнал с шестте държави - основателки, днес Европейският съюз обхваща 28 държави – членки, с изградена единна система за вземане на решения и сътрудничество. Повече от половин век, европейските народи живеят в мир, като ЕС е двигател на икономическия и социален напредък. Един от основните принципи на общността е солидарността и сближаването, в основата, на които е идеята, че икономическият растеж трябва да служи за насърчаване на цялостното социално благополучие, а не да се осъществява за сметка на определени слоеве от обществото. Европа се нуждае не само от икономически, но и от "социален съюз" - тази идея принадлежи на Вили Брандт и датира от далечната 1972 година⁸⁰ [2].

В преамбюла на Договора за функционирането на ЕС държавите – членки заявяват решимостта си за осигуряване на икономически и социален прогрес, посредством общи действия и премахване на бариерите, които разделят Европа. Заявяват, че основната цел на техните усилия е постоянно усъвършенстване на условията за живот и труд на техните народи.

Договорът за създаване на Европейската общност (ДЕО) установява основните социални цели на съюза: насърчаване на заетостта, подобряване на условията на живот и труд, подходяща социална закрила, засилване диалога между работодателите и работниците, развитието на човешките ресурси с оглед високо и устойчиво равнище на заетост и борба със социалното изключване. Хартата на основните права на ЕС включва разпоредби за свобода, равенство и солидарност, изразяващи се в правото на справедливи и равни условия на труд, социално осигуряване и социално подпомагане, равенство между мъжете и жените, осъществяване на синдикалните права, като колективно договаряне и стачни действия.

⁷⁹ A peaceful Europe – the beginnings of cooperation, <http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/>

⁸⁰ Има ли бъдеще социална Европа?, www.dw.de, 04. 11. 2005

ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СОЦИАЛЕН МОДЕЛ

Френският икономист и политик Жак Делор, сочен за теоретик на Социална Европа, формулира три основни ценности на модела: икономическа конкуренция, социална кохезия и солидарност (т. е. включване на всички засегнати групи и институции). Очертаните от Делор три базисни ценности може да се приемат като стеснена интерпретация на европейската социална система⁸¹ [1].

Целта на Социална Европа е да създаде един по-равнопоставен модел на обществото, който включва прекратяване на бедността, по-високо равнище на доходи, гарантиране на основните права на човека. Този обществен модел е предпоставка за стандарта на живот на европейските граждани.

Основните елементи на Европейския социален модел⁸² [6] се свързват с:

1. **Основните социални права** - които включват свобода на сдружаване, право на стачка, защита срещу неправомерно уволнение, справедливи условия на труд, равнопоставеност и недопускане на дискриминация;

2. **Социална защита** - предоставена чрез универсални, публични системи, както и мерки за преразпределение на богатството (като гарантиран минимален доход или прогресивно данъчно облагане);

3. **Социален диалог** - изразяващ се в представителство и консултиране на работниците, гарантиране на правото на колективно трудово договаряне;

4. **Социалната и трудовата регулация** - включваща разпоредбите за здравословни и безопасни условия на труд, продължителността на работното време, предоставяне на отпуски, защита на работните места и равни възможности;

5. **Отговорност на държавата за заетост** - за предоставяне на публични услуги, както и за икономическото и социално сближаване.

В академичните и политическите среди съществува дебат за това дали трябва да се говори за единен Европейски социален модел или съществуват различни модели, които предлагат различни подходи за осигуряване на работни места и социалното благоденствие. Безспорно в отделните европейки държави се прилагат различни мерки и обществата достигат до различна степен на социална защита. Някои държави-членки, и по-специално северните страни, са по-успешни в постигането на висок растеж и ниска безработица. Въпреки различията, общите ценности и основните принципи са в основата на развитието на Европа. ЕС е изграден на принципа на социално партньорство: компромис между различните интереси в обществото в полза на всички негови членове. Обща е и правната рамка на социалната политика, която се съдържа в Дял X от Договора за функционирането на ЕС. Съюзът и държавите-членки, като признават основните социални права, като онези, залегнали в Европейската социална харта и в Хартата на Общността за основните социални права на работниците, си поставят за цел насърчаване на заетостта, подобряване на условията на живот и труд, осигуряване на подходяща социална закрила, социален диалог, развитие на човешките ресурси, с оглед високо и устойчиво равнище на заетост и борба с изключването от социалния живот.

НАТИСК ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИЯ СОЦИАЛЕН МОДЕЛ

Съвременните икономически реалности, поставят на изпитание Европейския социален модел. Глобализацията свързва световните пазари и засилва конкуренцията. В същото време, не се сбъдват прогнозите за висок икономически растеж в ЕС. Развиващите се икономики на Китай и Индия поставят предизвикателство пред ЕС който, ако иска да има конкурентна икономика ще трябва да намали разходите за социална защита, от една страна, както и да облекчи регулациите за бизнеса и па-

⁸¹ Европейска икономическа и социална политика, Сравнителни анализи, Европейски колеж по икономика и управление, Пловдив, 2013, с. 21

⁸² <http://www.etic.org/a/2771>, 21. 03. 2007

зара на труда. Европейските лидери започват да говорят за необходимостта от икономически реформи, неизбежна последица от които са ограничаване правата на работниците и намаляване на жизнения стандарт. Опасенията, че Европейският социален модел е под заплаха повишават общественото недоверие към ЕС, което води до отхвърлянето на Европейската конституция във Франция и Холандия през 2005 година⁸³ [6].

В началото на новото хилядолетие, европейците са единни по въпроса, че трябва да се отговори на предизвикателството, наречено глобализация. Различията се проявяват в начина, по който трябва да се реагира. За британците глобализацията е икономическа реалност и задачите на политиката се свеждат единствено до "смекчаване" на нейните социални последици. За разлика от това виждане, континенталната доктрина допуска, че глобализацията може да бъде политически направлявана.

Глобализиращият се свят поставя предизвикателства и пред Европейския социален модел. Говорейки за Социална Европа, лидерите на ЕС влагат различен смисъл. Според бившия британски премиер Тони Блеър най-подходящ е онзи европейски социален модел, който е адекватен на глобализацията. В тази схема няма място за щедри субсидии в рамките на архаичната аграрна политика на Европейския съюз. За бившия френски президент Жак Ширак помощите за европейските фермери са социално оправдани⁸⁴ [2].

Въпреки очевидните трудности, пред които е изправена европейската икономика и необходимостта от извършване на икономически реформи, с определена социална цена, европейците трудно ще се откажат от щедрите социални придобивки. В публикация от 2007, Европейската конфедерация на синдикатите (European Trade Union Confederation (ETUC)) декларира, че Европейският социален модел е пример за общество, основано на социалната справедливост и солидарност, където икономическият и социален напредък имат еднакъв приоритет, и където достойните условия на труд и социална защита премахват бедността и социалното изключване. Поради тази причина успехът на Социална Европа е толкова важен не само за европейските граждани⁸⁵ [6].

ИКОНОМИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД СОЦИАЛНА ЕВРОПА

Световната икономическа криза поставя социалните системи в нови финансови измерения. Дефицитът в много европейски бюджети води до намаляване на публичните разходи. Финансовите ограничения пред европейските системи за социална сигурност водят до увеличаване на страховете, че Европейският социален модел е под заплаха. Гарантираните десетилетия наред, сигурни работни места, дълги отпуски, финансови бонуси, безплатно образование и здравеопазване изглеждат поставени под съмнение. Социалните привилегии започват да отпадат, защото много европейски правителства обявяват, че за преодоляване на световната икономическа криза трябва да се предприемат драстични социални съкращения и непопулярни мерки. Повечето от тези мерки включват намаляване на държавните социални помощи, замразяване или понижаване на заплатите, вдигане на данъците, повишаване на възрастта за пенсиониране.

ИДВА ЛИ КРАЯТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СОЦИАЛЕН МОДЕЛ?

През 2010 в предаване на BBC се поставя, немислимият до този момент въпрос: „Is Europe's social model dead?“⁸⁶ [5] (*Мъртъв ли е Европейският социален модел?*). Ако тогава тези думи се приемат като силна журналистическа метафора, две

⁸³ Виж 4.

⁸⁴ Виж 2.

⁸⁵ Виж 4.

⁸⁶ www.bbc.co.uk/programmes/p0096hky, 24. 08. 2010.

години по-късно, същият въпрос взривява световните медии и става повод за многобройни политически и икономически коментари.

В интервю за The Wall Street Journal (февруари 2012) президентът на Европейската централна банка Марио Драги, заявява, че Европейският социален модел, който гарантира сигурност на работните места и социална защита, „си е отишъл“⁸⁷ [7]. В подкрепа на думите си Драги цитира данни за повишаващите се нива на младежката безработица в някои страни, която в Испания достига до 50%. Той настоява за реформи, които да стимулират създаването на работни места за младите хора. Реформите са необходими, за да повишат заетостта, доходите и потреблението.

В същото интервю Драги цитира икономиста Rudi Dornbusch, който казва, че европейците са толкова богати, че могат да си позволят да плащат на всеки, за да не работи. Драги заявява, че това време е минало⁸⁸ [7].

Цитираното интервю на Марио Драги води до множество публикации, в световните медии. Кризата в европейската социална политика, необходимостта от реформи, икономии и мерки за рестрикции на публичните разходи дават повод за изявляванията, че старият Европейски социален модел е мъртъв (... *the old European social model is dead*)⁸⁹ [8].

БЪДЕЩЕТО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СОЦИАЛЕН МОДЕЛ

Кризата в икономиката намали доверието на хората в способността на пазарите да генерират просперитет за всички. Финансовата криза постави на изпитание и Европейския социален модел. Наред с натрупването на големи богатства от някои, други слоеве от обществото изпитват значителни финансови затруднения. Не само хората, но и цели държави са изправени пред сериозни икономически трусове. Неизбежните реформи за стабилизиране на пазарите, целящи икономически растеж не трябва да пренебрегват и социалните ангажменти на държавите. В тази връзка носителят на Нобелова награда, индийският икономист Amartya Sen казва, че нашите „основни цели – като единния пазар и монетарния съюз – не трябва да са за сметка на нашия социален ангажимент към благополучие и гарантиране основните свободи на хората.“ [4]

За баланса между растежа в икономиката и социалните придобивки на европейските граждани, Марио Драги казва: „Ние трябва да дадем нов тласък на нашите социални модели чрез реформиране на нашите икономики“⁹⁰. [4]

ЛИТЕРАТУРА

[1] Европейска икономическа и социална политика, Сравнителни анализи, Европейски колеж по икономика и управление, Пловдив, 2013, с. 21

[2] Има ли бъдеще социална Европа?, www. dw. de, 04.11.2005

[3] A peaceful Europe – the beginnings of cooperation, <http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/>

[4] The policy and the role of the European Central Bank during the crisis in the euro area, реч на Марио Драги пред Католическата Академия в Байерн, Мюнхен, 27.02.2013

[5] [www. bbc. co. uk/programmes/p0096hky](http://www.bbc.co.uk/programmes/p0096hky), 24.08.2010

⁸⁷ „The European social model has already gone when we see the youth unemployment rates prevailing in some countries...“, Mario Draghi, [www. online. wsj. com](http://www.online.wsj.com), 24. 02. 2012

⁸⁸ „You know there was a time when (economist) Rudi Dornbusch used to say that the Europeans are so rich they can afford to pay everybody for not working. That's gone.“, Mario Draghi, [www. online. wsj. com](http://www.online.wsj.com), 24. 02. 2012

⁸⁹ <http://www.romania-insider.com/>, 27. 02. 2012

⁹⁰ The policy and the role of the European Central Bank during the crisis in the euro area, реч на Марио Драги пред Католическата Академия в Байерн, Мюнхен, 27.02.2013

[6] <http://www.etuc.org/a/2771>, 21.03.2007

[7] www.online.wsj.com, 24.02.2012

[8] <http://www.romania-insider.com/>, 27.02.2012

За контакти:

Ас. Мария Радева, Катедра “Публично - правни науки”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел. : 0887 299 552, e-mail: mradeva@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.